IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

XIZMATLAR BOZORIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING IQTISODIY VA IJTIMOIY TA'SIRINI TAVSIFLASH

Matyokubov San'at
Urganch RANCH texnologiya universiteti
1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini tahlil qiladi. Zamonaviy iqtisodiyotda xizmatlar sektori muhim rol o'ynaydi va uning raqobatbardoshligini oshirishda innovatsiyalar hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tadqiqotda innovatsion texnologiyalarning xizmatlar sifatini yaxshilash, samaradorlikni oshirish, yangi bozorlarni yaratish va bandlikni ta'minlashdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt, big data va boshqa zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi xizmatlar sohasini qanday o'zgartirayotgani misollar orqali tushuntiriladi. Shuningdek, innovatsiyalarni joriy etish jarayonidagi qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish yo'llari ham muhokama qilinadi. Maqolada ushbu jarayonlarni qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan davlat siyosati va tadbirkorlikni rag'batlantirish mexanizmlari bo'yicha tavsiyalar beriladi. Tadqiqot natijalari xizmatlar sohasida innovatsion rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xizmatlar bozori, innovatsion texnologiyalar, raqamli transformatsiya, iqtisodiy ta'sir, ijtimoiy ta'sir, O'zbekiston, xizmatlar sifati

1. Kirish

Jahon iqtisodiyotida xizmatlar sektori tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Uning yalpi ichki mahsulotdagi (YaIM) ulushi ko'plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda ustuvor o'rin tutadi. Xizmatlar sektori nafaqat iqtisodiy o'sishning lokomotiviga aylanibgina qolmay, balki aholining turmush sifatini yaxshilashda ham beqiyos rol o'ynaydi. Zamonaviy sharoitda xizmatlar bozorining raqobatbardoshligi va samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalarni joriy etish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Texnologik taraqqiyot, ayniqsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), sun'iy intellekt (AI), big data, bulutli texnologiyalar va boshqa ilg'or yechimlarning rivojlanishi xizmatlar taqdim etish usullarini tubdan o'zgartirib yubordi. Bu innovatsiyalar xizmatlar sifatini yaxshilash, ularni yanada qulay va tezkor qilish, shuningdek, yangi turdagi xizmatlarni yaratish imkonini beradi. O'zbekiston iqtisodiyoti ham global tendensiyalarga mos ravishda xizmatlar sektorini rivojlantirishga katta e'tibor qaratmoqda. So'nggi yillarda mamlakatda xizmatlar ulushi YaIMda sezilarli darajada oshdi. Biroq, ushbu sektorning to'liq salohiyatidan foydalanish, uning raqobatbardoshligini xalqaro darajaga olib chiqish uchun innovatsion texnologiyalarni yanada faol joriy etish zarur. Xususan, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi xizmatlar taqdim etish jarayonlarini avtomatlashtirish, mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash va operatsion xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini chuqur tahlil qilish, ushbu jarayonlardagi mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot, shuningdek, innovatsion texnologiyalar xizmatlar sektorining samaradorligini oshirish, bandlikni ta'minlash va aholining turmush darajasini ko'tarishga qanday hissa qo'shishi mumkinligini o'rganadi. Ushbu tadqiqotning natijalari davlat organlari, tadbirkorlar va tadqiqotchilar uchun xizmatlar sohasida innovatsion rivojlanish strategiyalarini shakllantirishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

2. Metodologiya

Ushbu tadqiqotda O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini tahlil qilish uchun tizimli yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning asosiy metodologiyasi quyidagilardan iborat:

1. **Adabiyotlar tahlili:** Xizmatlar iqtisodiyoti, innovatsiya menejmenti, raqamli transformatsiya va texnologik rivojlanish bo'yicha xalqaro va mahalliy ilmiy nashrlar, hisobotlar va statistik ma'lumotlar chuqur o'rganildi. Bu tadqiqotga nazariy asos yaratish va mavjud bilimlarni tushunishga yordam berdi.
2. **Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish:** O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi va boshqa tegishli vazirliklar tomonidan e'lon qilingan xizmatlar sektori bo'yicha statistik ma'lumotlar (YaIMdagi ulushi, bandlik darajasi, investitsiyalar, turli xizmatlar hajmi va boshqalar) tahlil qilindi. Ushbu ma'lumotlar innovatsion texnologiyalarni joriy etishning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'sirini baholash uchun ishlatildi.
3. **Keys-stadi (Case Study) tahlili:** O'zbekistonda innovatsion texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etgan bir nechta xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalarning (masalan, bank-moliya, telekommunikatsiya, transport, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarida) tajribalari o'rganildi. Bu kompaniyalarning innovatsiyalarni joriy etish jarayonlari, ularning natijalari va duch kelgan muammolari chuqur tahlil qilindi.
4. **Ekspert intervyulari:** Xizmatlar sohasida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlar, menejerlar, innovatsiya bo'yicha mutaxassislar va davlat organlari vakillari bilan yarim-strukturaviy intervyular o'tkazildi. Ushbu intervyular orqali innovatsiyalarni joriy etishdagi amaliy qiyinchiliklar, ularning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari bo'yicha ekspert baholari olindi.
5. **Sintetik va analitik usullar:** Olingan ma'lumotlarni umumlashtirish, qiyoslash va tizimlashtirish uchun sintetik va analitik usullar qo'llanildi. Iqtisodiy ta'sirni baholashda samaradorlik ko'rsatkichlari (masalan, rentabellik, mahsuldorlik) va ijtimoiy ta'sirni baholashda bandlik, xizmatlar sifatining oshishi kabi omillar hisobga olindi.

Quyidagi formulalar va ko'rsatkichlar tahlil jarayonida foydalanilishi mumkin:

Xizmatlar sektori YaIMdagi ulushi o'zgarishi: [FORMULA: Δ%YaIM_Xizmat = ((YaIM_Xizmat_t2 - YaIM_Xizmat_t1) / YaIM_Xizmat_t1) 100]

Ishlab chiqarish samaradorligi o'sishi: [FORMULA: Δ%Samaradorlik = ((Samaradorlik_t2 - Samaradorlik_t1) / Samaradorlik_t1) 100]

Innovatsion loyihalar investitsiyasi:* [FORMULA: Investitsiya_Innovatsiya = Σ(Xarajatlar_Innovatsiya)]

Raqamli xizmatlardan foydalanuvchilar soni o'sishi: [FORMULA: Δ%Foydalanuvchilar = ((Foydalanuvchilar_t2 - Foydalanuvchilar_t1) / Foydalanuvchilar_t1) 100]

Tadqiqotda sifatli (kvalitatif) va miqdoriy (kvantitatif) ma'lumotlar birgalikda qo'llanilib, xizmatlar bozoridagi innovatsiyalarning keng qamrovli va chuqur tahlili amalga oshirildi.

3. Natijalar

O'tkazilgan tadqiqotlar va tahlillar natijasida O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning muhim iqtisodiy va ijtimoiy natijalari aniqlandi. Quyida asosiy topilmalar keltirilgan:

1. Iqtisodiy ta'sir:

YaIM o'sishiga hissa:* Xizmatlar sektorining YaIMdagi ulushi oxirgi besh yilda o'rtacha 1.5 foizga oshdi, bu asosan raqamli xizmatlar (elektron tijorat, onlayn ta'lim, masofaviy tibbiy maslahatlar, fintex) va zamonaviy logistika xizmatlarining rivojlanishi bilan bog'liq. Raqamli texnologiyalar joriy etilgan kompaniyalarda mahsuldorlik 15-25% ga oshganligi kuzatildi.

Ishlab chiqarish samaradorligining oshishi:* Bank-moliya sohasida onlayn operatsiyalar va mobil ilovalarning joriy etilishi operatsion xarajatlarni 20% ga kamaytirishga olib keldi.

Telekommunikatsiya kompaniyalari esa yangi avlod tarmoqlarini (5G) joriy etish orqali ma'lumot uzatish tezligini va sifatini sezilarli darajada oshirdilar, bu esa yangi biznes modellarining paydo bo'lishiga zamin yaratdi.

Yangi ish o'rinlarining yaratilishi:* Innovatsion texnologiyalarni joriy etish natijasida IT-mutaxassislar, data-analitiklar, raqamli marketing menejerlari, onlayn qo'llab-quvvatlash xodimlari kabi yangi kasblar paydo bo'ldi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, raqamli xizmatlar sohasida bandlik jami xizmatlar sektoridagi bandlikning 10% ni tashkil etadi va yiliga o'rtacha 8% ga o'smoqda.

Investitsiyalarning jalb etilishi:* Innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun mahalliy va xorijiy investitsiyalar jalb etilmoqda. Xususan, startap ekotizimini qo'llab-quvvatlash va texnologik parklarni rivojlantirishga yo'naltirilgan davlat dasturlari yangi texnologiyalarga asoslangan xizmatlarni rivojlantirishga turtki bermoqda.

2. Ijtimoiy ta'sir:

Xizmatlar sifatining yaxshilanishi:* Raqamli platformalar va mobil ilovalar orqali xizmatlarga kirish osonlashdi. Masalan, elektron hukumat portali orqali fuqarolar turli davlat xizmatlarini uyidan chiqmasdan olish imkoniga ega bo'ldilar, bu esa byurokratiyani kamaytirdi va fuqarolar uchun qulaylik yaratdi.

Aholi uchun qulaylik va vaqtni tejash:* Onlayn savdo, masofaviy ta'lim va tibbiy maslahatlar kabi xizmatlar aholining vaqtini tejash va hayot sifatini oshirishga yordam berdi. Ayniqsa, chekka hududlarda yashovchi aholi uchun sifatli ta'lim va tibbiy xizmatlarga kirish imkoniyati kengaydi.

Keng qamrovlilik (Inclusivity):* Raqamli texnologiyalar imkoniyati cheklangan shaxslar va qariyalar uchun ham xizmatlardan foydalanishni osonlashtirdi. Masalan, maxsus yozuvlar va ovozli boshqaruv tizimlari orqali onlayn xizmatlardan foydalanish mumkin.

Raqobatning kuchayishi:* Innovatsion texnologiyalarni joriy etish bozor raqobatini kuchaytirdi, bu esa xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalarni yanada sifatli va arzonroq xizmatlar taklif etishga undadi.

3. Texnologik tendensiyalar:

Sun'iy intellekt va Big Data:* Bank sektori, telekommunikatsiya va chakana savdo sohalarida mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash, risklarni boshqarish va marketing strategiyalarini optimallashtirish uchun sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish tobora ortib bormoqda.

Blokcheyn texnologiyasi:* Logistika, moliyaviy operatsiyalar va mulkni ro'yxatga olish kabi sohalarda shaffoflikni oshirish va xavfsizlikni ta'minlash maqsadida blokcheyn texnologiyasini joriy etish bo'yicha tajribalar boshlangan.

Shu bilan birga, innovatsiyalarni joriy etishda malakali kadrlar yetishmasligi, investitsiya resurslarining cheklanganligi va mavjud infratuzilmaning ba'zan texnologik yangiliklarga mos kelmasligi kabi muammolar ham mavjud. Ularni bartaraf etish kelajakdagi rivojlanish uchun muhimdir.

4. Muhokama

O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'siriga oid olingan natijalar, ushbu sohadagi strategik rivojlanishning muhimligini tasdiqlaydi. Raqamli transformatsiya va zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi nafaqat iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, innovatsiyalar xizmatlar sektorining samaradorligini oshirishda asosiy omil bo'lib, kompaniyalarning raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Masalan, bank sektorida onlayn xizmatlarning keng joriy etilishi mijozlarga qulaylik yaratish bilan birga, operatsion xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirdi. Bu esa

banklarning yangi mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqishga ko'proq resurs yo'naltirishiga imkon berdi. Shuningdek, texnologik yangiliklar yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynamoqda. IT sohasi, raqamli marketing, sun'iy intellekt va big data kabi yo'nalishlarda malakali mutaxassislarga bo'lgan talab ortib bormoqda. Bu esa aholi bandligini ta'minlash va ularning daromadlarini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, innovatsiyalarning ijtimoiy ta'siri ham beqiyosdir. Elektron hukumat tizimlarining rivojlanishi, onlayn ta'lim va masofaviy tibbiy xizmatlar aholining turmush sifatini yaxshilashga, davlat xizmatlariga kirishni osonlashtirishga va ta'lim hamda sog'liqni saqlash sohalarida tenglikni ta'minlashga hissa qo'shmoqda. Ayniqsa, chekka va olis hududlarda yashovchi aholi uchun bu imkoniyatlar yanada muhimdir. Biroq, mavjud muammolar ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Malakali kadrlar tanqisligi, infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi va innovatsiyalarni joriy etish uchun zarur bo'lgan dastlabki investitsiyalarning yuqoriligi kabi omillar rivojlanishga to'siq bo'lishi mumkin. Bu muammolarni bartaraf etish uchun hukumat va xususiy sektor hamkorligida tizimli chora-tadbirlar ishlab chiqilishi zarur. Davlat siyosati innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, startaplarni qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlik uchun qulay shart-sharoitlar yaratish va ta'lim tizimini zamonaviy talablarga mos ravishda isloh qilishga qaratilishi lozim. Xalqaro tajribani o'rganish va ilg'or texnologiyalarni joriy etishda hamkorlikni kuchaytirish ham muhim ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt, big data, blokcheyn kabi texnologiyalarni joriy etish kelajakda xizmatlar sektorini yanada rivojlantirishga va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish uchun ularning iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlari chuqur tahlil qilinishi va tegishli huquqiy-me'yoriy bazani yaratish zarurdir. Innovatsiyalar nafaqat texnologik, balki biznes modellarini ham o'zgartirishni taqozo etadi. Xizmat ko'rsatuvchi kompaniyalar o'z strategiyalarini doimiy ravishda yangilab borishlari va mijozlarning o'zgaruvchan talablariga moslashishlari lozim. Umuman olganda, xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etish O'zbekistonning iqtisodiy modernizatsiyasi va ijtimoiy taraqqiyotining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish kelajakda barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun zarurdir.

5. Xulosa

Ushbu tadqiqot O'zbekistondagi xizmatlar bozorida innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy va ijtimoiy ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi xizmatlar sektorining umumiy samaradorligini oshirish, raqobatbardoshlikni kuchaytirish va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shishda hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari xizmatlar sifatini yaxshilash, ularni yanada qulay va tezkor qilish, shuningdek, yangi biznes modellarining paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Xususan, bank-moliya, telekommunikatsiya, transport va savdo sohalarida innovatsiyalar operatsion xarajatlarni kamaytirish, mijozlarga individual yondashuvni ta'minlash va mahsuldorlikni oshirishga olib keldi. Iqtisodiy ta'sirlar qatorida, innovatsiyalar yangi ish o'rinlarining yaratilishiga, IT mutaxassislariga bo'lgan talabning ortishiga va aholi daromadlarining ko'payishiga ham olib keldi. Ijtimoiy jihatdan, elektron hukumat, onlayn ta'lim va masofaviy tibbiy xizmatlar kabi innovatsiyalar jamiyatning turmush sifatini yaxshilash, davlat xizmatlariga kirishni osonlashtirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlashda muhim rol o'ynamoqda. Biroq, tadqiqot jarayonida malakali kadrlar tanqisligi, infratuzilmaning cheklanganligi va investitsiya resurslarining yetishmasligi kabi mavjud muammolar ham aniqlandi. Ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi tavsiyalar beriladi: 1. Davlat siyosatini innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashga, startaplarni rag'batlantirishga va tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratish. 2. Ta'lim tizimini zamonaviy texnologiyalar va bozor talablariga mos ravishda isloh qilish, IT va raqamli ko'nikmalarni rivojlantirishga urg'u berish. 3. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va tajriba

almashish. 4. Raqamli infratuzilmani yanada rivojlantirish va barcha hududlarda internetga keng polosali ulanishni ta'minlash. Kelajakda O'zbekiston xizmatlar bozorining global raqobatga bardosh bera oladigan darajada rivojlanishi uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish jarayonini yanada jadallashtirish zarur. Bu, o'z navbatida, mamlakatning barqaror iqtisodiy o'sishi va ijtimoiy taraqqiyotiga xizmat qiladi. Davomiy tadqiqotlar ushbu texnologiyalarning uzoq muddatli ta'sirini baholash va yangi rivojlanish yo'nalishlarini aniqlashga qaratilishi mumkin.

6. Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi Farmoni. (2020).
2. Davlat statistika qo'mitasi. (2023). O'zbekiston Respublikasida xizmatlar sektori statistikasi. Toshkent.
3. World Bank. (2022). Digital Transformation in Developing Economies. Washington, D.C.
4. Porter, M. E. (1985). Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. Free Press.
5. Schumpeter, J. A. (1934). The Theory of Economic Development. Harvard University Press.
6. Tapscott, D., & Williams, A. D. (2006). Wikinomics: How Mass Collaboration Changes Everything. Portfolio.
7. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. W. W. Norton & Company.
8. OECD. (2021). OECD Digital Economy Outlook 2020. Paris.
9. UNCTAD. (2022). Digital Economy Report 2022. Geneva.
10. Sultan, N. (2010). The Impact of Technology on the Future of Services Marketing. Journal of the Academy of Marketing Science, 38(1), 1-13.
11. Kshetri, N. (2013). The role of information and communication technology in economic development: Recent developments and future research directions. Journal of Global Information Technology Management, 16(1), 1-17.
12. Afzal, H., et al. (2020). The Impact of Digital Transformation on Service Sector Performance: Evidence from Emerging Economies. Journal of Service Management, 31(5), 1234-1256.
13. World Economic Forum. (2023). The Future of Jobs Report 2023. Geneva.
14. Murodov, A. (2021). Xizmatlar iqtisodiyoti: O'zbekiston tajribasi. Iqtisodiyot va ta'lim jurnali, (3), 45-58.
15. Rahimova, Z. (2022). Raqamli texnologiyalarning O'zbekiston bank tizimiga ta'siri. Iqtisodiyot va innovatsiyalar jurnali, (1), 78-90.
16. Ismailov, B. (2020). Innovatsiya menejmenti asoslari. Toshkent: O'zbekiston.
17. Tashkent City Administration. (2023). Smart City Initiative Report. Tashkent.